

Covid-19 Pandemi Sürecinde Uygulamaya Konulan Mali Tedbir ve Teşviklerin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Seçilmiş AB Ülkeleri Karşılaştırması

*Comparative Analysis Of Financial Measures And
Incentives Implemented During The Covid-19
Pandemic: Comparison of Turkey and Selected EU
Countries*

İsmail KOÇ

Öğr. Gör., Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Sapanca MYO,
Muhasebe Vergi Bölümü
ismailkoc@subu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-1944-2274>

Fatih YARDIMCIOĞLU

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Maliye Bölümü
fyardimcioglu@sakarya.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-7758-8549>

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 02.12.2020

Kabul Tarihi: 07.12.2020

Yayın Tarihi: 16.12.2020

ISSN: 2147-6071 **CİLT:** 8

E-ISSN: 2147-7035 **SAYI:** 2

Cilt/Volume: 8 | Sayı/Issue: 2 |

Yıl/Year: 2020 (Aralık/December)

Covid-19 Pandemi Sürecinde Uygulamaya Konulan Mali Tedbir ve Teşviklerin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Seçilmiş AB Ülkeleri Karşılaştırması

Özet

Dünyanın tüm bölgelerinde etkisini gösteren, ülkelerin genel halk sağlığını tehdit eden ve büyük ölümlere sebep olan Covid-19 salgını, hem sağlık hem de ekonomi açısından ciddi krizlere sebep olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Salgın, dünya ekonomisinde tarihi bir küçülmeye neden olurken, üretim kaybı, işletme ve hane gelirlerinde azalma, işsizlik gibi birçok sorunun da büyümesini tetiklemiştir. Ülkelerin, salgının ekonomilere vermiş olduğu olumsuz etkileri asgariye indirmek ya da ekonomileri korumaya yönelik bir dizi mali ve finansal politikalar uyguladıkları görülmektedir. Bu çalışma, ülkelerin Covid-19 salgınına yönelik almış oldukları tedbirleri inceleyerek, Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinin mali teşvik politikalarını karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda AB ve Türkiye'nin Covid-19 ile mücadele kapsamında uygulamaya koydukları mali tedbirler ve teşvik uygulamaları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Çalışma nitel bir yaklaşımla ikincil veri kaynaklarına dayanılarak yapılan bir derleme çalışmasıdır. Çalışma sonucunda AB ülkeleri ve Türkiye'nin, kredi ve likidite desteği, doğrudan gelir desteği, vergi indirimleri, vergi teşvikleri, sağlık sistemini desteklemeye yönelik teşvikler ve vergi ödemelerinin ertelenmesi gibi teşvik enstrümanları kullandıkları görülmektedir. Özellikle Türkiye'nin sağlık sistemini desteklemeye yönelik teşvikler ve tedbirler konusunda AB ülkelerine kıyasla başarılı bir süreç yönetimi gerçekleştirdiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Sözcükler: Mali Teşvikler, Mali Tedbirler, Krizler ve Ekonomi, Covid-19 Pandemisi,

Comparative Analysis Of Financial Measures And Incentives Implemented During The Covid-19 Pandemic: Comparison of Turkey and Selected EU Countries

Abstract

The Covid-19 epidemic, which has an impact in all regions of the world, threatens the general public health of countries and causes major deaths, has caused and continues to cause serious crises both in terms of Health and the economy. The epidemic caused a historic downturn in the world economy, while many problems such as loss of production, reduced business and household incomes, and unemployment also triggered its growth. Countries appear to have implemented a number of fiscal and financial policies aimed at minimizing the negative effects of the epidemic on economies or protecting economies. This study aims to examine the measures taken by countries to address the Covid-19 epidemic and to compare the financial incentive policies of Turkey and the European Union countries. In this context, the financial measures and incentive practices implemented by the EU and Turkey as part of the fight against Covid-19 were discussed comparatively. The study is a compilation study based on secondary data sources with a qualitative approach. As a result of the study, EU countries and Turkey use incentive instruments such as credit and liquidity support, direct income support, tax breaks, tax incentives, incentives to support the health system and postponement of tax payments. It is possible to say that Turkey has successfully managed processes compared to EU countries, especially in terms of incentives and measures to support the health system.

Keywords: Financial Incentives, Fiscal Measures, Crises And The Economy, The Pandemic Of Covid-19

JEL Classification Codes: H5, E62,I38

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca, dünya üzerinde, birçok salgının yaşandığı bilinmektedir. Bu salgınlar, genel halk sağlığını tehdit etmesinin yanında ekonomik ve siyasi anlamda birçok ülkeyi etkilemiştir. Tarihte başlıca bilinen; Justinyen Vebası¹, 1347 yılında Avrupa nüfusunun yaklaşık üçte birinin ölümüne neden olan Veba (Kara Ölüm), Paris’te, Londra’da ve ülkemizde de 1912-1913 Balkan Savaşlarında ölümlere sebep olan Kolera salgını, 1918-1920 yılları arasında tüm dünyayı etkisi altına alan İspanyol Gribi, Birinci ve ikinci dünya savaşında ülkemizi de etkileyen Tifüs (Lekeli Humma) salgını, 1957 yılında Çin’den başlayarak tüm dünyaya yayılan Asya Gribi, 1960 yılında ortaya çıkan ve günümüze kadar gelen HIV/AIDS virüsü (2017 yılında, HIV ilişkili sebeplerden 940 bin ölüm ve 1,8 milyon yeni HIV enfeksiyonu vakası tespit edilmiştir.), 2003 Yılında ortaya çıkan SARS Virüsü, 2007 yılında ortaya çıkan Kuş gribi, 2009 yılında ortaya çıkan Domuz Gribi), 2014 yılında Gine’de başlayıp Batı Afrika’ya yayılan Ebola Virüsü, 2015 yılında ortaya çıkan Zika virüsü gibi birçok virüs insanlığı etkilemiştir (TÜBA, 2020, 21). Son olarak etkileri devam eden Ebola, HIV gibi virüsler lokal ölçekte insan sağlığını tehdit etmeye devam etmektedir. 2020 yılı aralık ayı itibari ile dünyada yaklaşık 70 milyon vaka ve 1,7 milyon kişinin (WHO, 2020) ölümüne sebep olan Covid-19 virüsünün dünya ekonomisi ve ülkelerin mali sistemi üzerinde ciddi etkiler bıraktığı görülmektedir.

Covid-19 salgını ile birlikte dünya ekonomisi ciddi oranda küçülme eğilimine girmiş ve özellikle ülkelerin iç ve dış ticaretini, tedarik zincirlerini ve yatırım akışlarını bozduğu görülmektedir. Aynı zamanda finansal ve beşeri sermayeyi atıl bırakarak, havale, ulaşım gelirleri ve turizmden elde edilen geliri de hızla azaltmış ve birçok ülkenin turizm sektörünü durdurmuştur. Ayrıca, emtia fiyatlarındaki hızlı düşüşler emtia bağımlı ekonomilere de ciddi zarar verdiği görülmektedir. Diğer yandan ülkelerin hayati tıbbi malzeme tedarik edebilme ve kritik gıda ihtiyaçlarının ve gıda güvenliğinin sağlanması gibi sosyo-ekonomik sonuçları da ortaya çıkmıştır (WB, 2020).

Dünyanın farklı yerlerinde, çok farklı etkileri yaşanmakta olan Covid-19 salgını; gerek boyutu, gerek etki alanının büyüklüğü gerekse kişilerin bilgi ve iletişim alternatiflerinin çok gelişmiş olması (Şen - Batı, 2019, 75) mücadele çeşitliliğini beraberinde getirmiştir. Bu salgın tarihte yaşanmış birçok salgın hastalıkları ile kıyaslandığında ülkelerin mevcut iletişim ve ileri tıp teknolojisi yanında ekonomik ve mali imkânlardan da ileri düzeyde faydalanarak tedbir almada daha dinamik olduklarını da göstermiştir.

¹ Mısırda başlayıp başta Doğu Roma bölgesi olmak üzere 30-50 milyon insanın ölümüne sebep olan bir salgın.

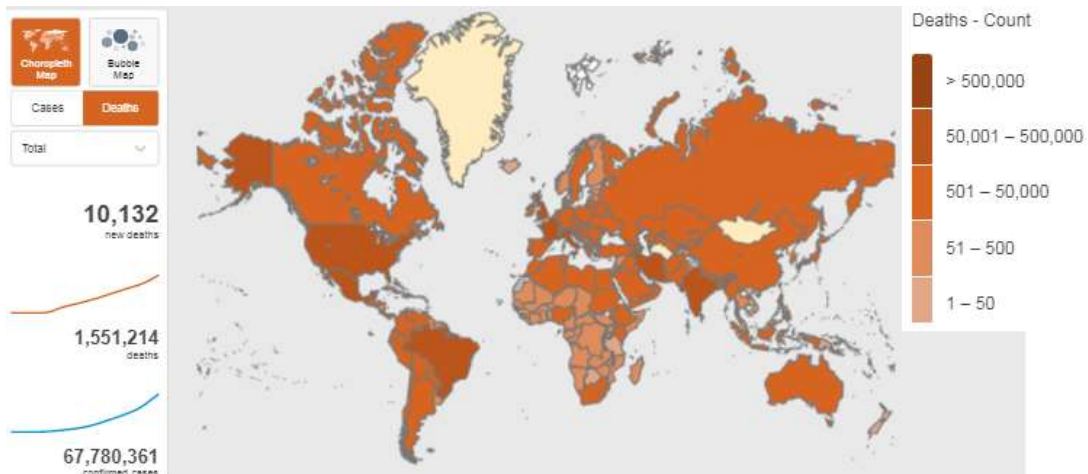
Hane halkı için istihdam ve gelir kaybının oluşması, temel hizmetlerin ve yiyeceklerin sunumunda yaşanan aksaklıklar, halk sağlığının korunması, beslenme, eğitim ve temel hizmetlerin sunulması gibi ortaya çıkan acil ihtiyaçların olumsuz etkilerine karşı sosyal kaynakların etkin kullanılması ve bu sürecinin kriz yönetim sürecine uygun olarak sevk ve idare edilmesi de ülkelerin sorumluluklarını ciddi oranda arttırmaktadır.

Ülkelerin bu beklenmedik durum karşındaki, ekonomik sistemi kilitleyen, kriz durumuna ani refleks gösterebilmeleri, özellikle ekonomik sistemin azami kapasitede hareketini gerektirmektedir. Ayrıca ülkelerin kalkınma kazançlarını eritme potansiyeli taşıyan bu süreç uluslararası mali destek kuruluşlarının ve ülkelerin kendi kurum ve kuruluşlarının güçlü ve sürdürülebilir mali desteklerini gerekli kılmaktadır.

Covid-19'un yayılmasını önlemek yada yayılım hızını azaltmak için gerekli olan aşı yada sosyal izolasyon (Hansen – Day, 2011, 428) gibi eylem yolları göz önüne alındığında, doğrudan GSYİH kaybı kaçınılmaz görülmektedir. Tedarik zincirinin bozulması sonucu (ilgili sağlık önlemlerinden kaynaklanan tüketim alışkanlıklarındaki zorunlu değişiklikler ve arz üzerindeki etkileri) yani birçok sektörde, üretim ve satış üzerinde doğrudan bir etkisi olacaktır. Ayrıca bir veya iki aydan fazla uzaması halinde son yaşanan küresel finansal krizde yaşananlara benzer veya daha büyük bir kümülatif çıktı kaybına neden olabilecektir (Gali, 2020).

Dünya ekonomisi üzerinde ciddi bir durgunluk süreci ve birçok ülke içinde ciddi bir ekonomik gerileme sürecinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu durgunluk ve gerileme sürecine müdahale tedbirleri maliye politikaları çerçevesinde şekillenmekte ve özellikle ülkelerin mali teşvik uygulamaları dikkat çekmektedir. İşletmelere yönelik vergi teşviklerinden hane halkına doğrudan gelir desteği uygulamalarına kadar birçok mali tedbir ve düzenleme gözlenmektedir.

Şekil 1. Covid-19 Salgınında Dünya'da Son Durum

Kaynak: (WHO, 9 Aralık 2020)

Salgın yayılma durumuna bakıldığında dünya genelinde özellikle tüm dünyada salgın vakalarında artış görülmektedir (WHO, 2020). Mevcut duruma bakıldığında insan yoğunluğunun fazla olduğu bölgelerde yüz binden fazla vaka yaşandığı görülmektedir. Dolayısı ile bu artışlar ülkelerin makroekonomik yapılarını özellikle de kamu mali disiplinleri üzerinde de ciddi baskılar oluşturmaktadır.

Ekonominin bazı sektörler ve faaliyet kolları bu süreçten olumsuz etkilenmişken bazı sektörler ve faaliyet kolları ise ciddi bir gelişme göstermiştir. Bu durum salgının ölümcül sonuçlarına, karantina önlemlerine, aşı ve koruyucu ilaçların üretim hızına bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Bir virüs salgını tarafından tetiklenen böyle bir krizde ekonominin davranışının etkinliği, bu ekonomide mevcut olan güvenlik marjına, çeşitli ülkelerin istikrarlı gelişim düzeyine (Sukharev, 2020, 280) ve engelleyici ve teşvik edici kamu politikalarının gücüne bağlı olabilmektedir.

“Covid-19 pandemi sürecinde Türkiye ve AB ülkelerinde uygulamaya koyulan mali tedbir ve teşvik uygulamaları, benzerlikleri ve farklılıkları nelerdir?” araştırma sorusuna sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan belge tarama yöntemi ile cevap arayan bu araştırmanın amacı Covid-19 sürecindeki Türkiye ve seçilmiş AB ülkelerinin uyguladıkları mali tedbir ve teşvik uygulamalarını karşılaştırmalı olarak ortaya koyulmasıdır.

Çalışmanın birinci bölümünde mali teşviklerin ekonomik durgunluk sürecindeki etkileri teorik çerçeve olarak verildikten sonra, ikinci bölümde AB ülkelerinde Covid-19 kapsamında mali teşvik uygulamaları tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde Türkiye deki Covid-19 kapsamında mali teşvik uygulamalarının genel görünümü verilerek AB ülkeleri ile karşılaştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise, Covid-19 sürecinde Türkiye ve AB ülkelerinde uygulamaya konulan mali tedbir ve teşviklerin karşılaştırma bulguları özetlenmiş, bulgular literatür çerçevesinde yorumlanmış ve gelecek çalışmalar için öneriler sunulmuştur.

1. Mali Teşviklerin Ekonomik Durgunluk Sürecindeki Etkileri: Teorik Çerçeve

Teşvikler; maliye politikası aracı olarak, kamu tarafından çeşitli yöntemler ve adlarla² verilen, iktisadi kalkınma programlarının da bir alt uygulama aracı olan piyasaya müdahale araçlarından biridir. Devlet yardımları olarak da adlandırılan mali teşvikler ekonomik büyümenin ve kalkınmanın gerçekleştirilmesi, [ekonomik istikrarın sağlanması ve gelir dağılımında adaletin tesisi] ile halkın refah seviyesinin yükseltilmesi amacıyla kullanılmaktadır (Altay - Karabulut, 2017, 201).

² Mali teşvikler, vergi muafiyet ve istisnaları, düşük faizli kredi ya da hibe yardımları, enerji indirimleri, arsa tahsisi ve finansman kolaylıkları gibi yöntemlerden oluşmaktadır (Altay - Karabulut, 2017, 201).

Toplum sağlığının beşeri sermaye üzerinde uzun dönemli büyüme ve kalkınma hedeflerine ulaşmada itici bir rol üstlenmesi kamunun sağlık alanında var olma gerekçelerinden biridir. Sağlık hizmetlerinin “taşma etkisi”, yani bulaşıcı hastalıklardan korunmak yolu ile alınan hizmetlerin, bu hizmeti alamayan bireyleri de olumlu yönde etkilemesi toplumun her bireyinin bu hizmetten yararlandırılması durumunu ortaya çıkarmıştır (Savaşan, 2012, 289). Dolayısı ile erdemli bir mal olma özelliği taşıyan sağlık hizmetlerinin kamu tarafından sunulması ve teşvik edilmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Diğer yandan piyasa başarısızlığı olarak da adlandırılan, piyasa ekonomisinin kaynak tahsisi işlevini yerine getirmede yetersiz kaldığı durumlarda bu sorunu gidermek için devletin piyasaya çeşitli yöntemlerle müdahalesi gerekmektedir.

Ülkelerin ekonomi politikaları ve gelişmişlik farkları gibi birçok unsurun etkisiyle değişiklik gösteren teşvik uygulamalarının toplumsal refahın artırılması başta olmak üzere bölgesel [ve sektörel] gelişmenin sağlanması ve bölgesel [ve sektörel] farklılıkların giderilmesi gibi birçok hedefi vardır (Koç, 2019, 108-109).

Tablo 1. Teşvik Araçları Sınıflandırılması ve Çeşitleri

Amaçlarına Göre Teşvikler	<ul style="list-style-type: none">• İdari ve Teknik Teşvikler• AR-GE Faaliyetlerine Yönelik Teşvikler• KOBİ'lere Yönelik Teşvikler• Bölgesel Kalkınmaya Yönelik Teşvikler• Menfi Teşvikler
Kapsamına Göre Teşvikler	<ul style="list-style-type: none">• Gümrük Muafiyeti• KDV Ertelemesi• Kredi Garanti Desteği• Yatırım Faiz Desteği
Kullanılan Araçlara Göre Teşvikler	<ul style="list-style-type: none">• Ayni Teşvikler• Arsa-Arazi Temini• İşgücü Eğitimine Yönelik Teşvikler• Nakdi Teşvikler• Hibeler• Kaynak Kullanımını Destekleme Primi• Vergi Teşvikleri <p>Dolaysız Vergi Teşvikleri</p> <ul style="list-style-type: none">✓ Düşük Oranlı Gelir Kurumlar Vergisi✓ Vergi Tatili✓ Bina İnşaat Harcı İstisnası✓ Yatırım İndirimi✓ Hızlandırılmış Amortisman✓ Finansman Fonu✓ Gelir Vergisi Stopajı <p>Dolaylı Vergi Teşvikleri</p> <ul style="list-style-type: none">✓ İhracat Teşvikleri

	✓ Serbest Bölgelere (İhracat İşleme Bölgeleri) Verilen Teşvikler
	<ul style="list-style-type: none">• Diğer Teşvikler• Enerji Desteği• Altyapı Hazırlanması

Kaynak: (Candan - Yurdadoğ, 2018, 160-161).

Teşvik uygulamaları ekonomi ve maliye politikaları açısından önemli bir araç niteliğindedir. Günümüzde çok geniş bir uygulama alanıyla karşımıza çıkan teşvikler özellikle bölgesel gelişmişlik farklarının arttığı, üretim, istihdam ve büyüme sorunlarının olduğu, işsizlik oranlarının ve dış ticaret açıklarının çoğaldığı kriz dönemlerinde, krizlerin olası negatif etkilerini azaltmada önemli bir araç olarak kullanılabilir (Doğanalp, 2019, 1292). Dünyadaki mali teşvik uygulamalarına bakıldığında; vergi oranlarında indirim, sektörel ve bölgesel teşvikler, hibe ve ucuz krediler, vergi tatilleri, Yatırım vergisi, takip eden yılların brüt karlarına karşı zararların silinmesi, İthalat/ihracat teşvikleri, sübvansiyonlar, alt yapı yatırımları, Vergi muafiyeti, istisnası ve indirimleri, Vergi iadesi (Tuomi, 2012, 4-5) gibi uygulamaların yoğunlukta olduğu görülmektedir.

Teşvikler başta Teknoloji ve Ar-Ge kapasitesini artırmak olmak üzere, Rekabet üstünlüğü sağlayacak yatırımları desteklemek, iller arasındaki gelişmişlik farkını azaltmayı ve illerin üretim/ihracat potansiyellerini arttırmak, Cari açığın azaltılmasına katkı sağlayacak katma değeri yüksek yatırımları desteklemek gibi amaçlarla uygulanmaktadır (İSO, 2018).

Teşvik uygulamaları genellikle iki temel ekonomik sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik olarak kullanılmaktadır. Bunlar literatürde “Piyasa Başarısızlıkları” ve “Devletin Başarısızlıkları” şeklinde kategorize edilmektedir. Bu bağlamda Covid-19 Salgını toplam talep/toplam arz üzerinde yarattığı etki ile piyasa başarısızlığına, bütçe ve sosyal güvenlik sistemi üzerindeki sürekli maliyet artışı ile de devletin başarısızlığına sebep olabilecek önemli bir dışsal şok olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Dolayısı ile dışsal şoklar ulusal ekonomi üzerinde ciddi etkiler doğuran, aniden ortaya çıkan ve öngörülemez veya öngörülse bile kaçınılmaz olan ekonomik, siyasî, askerî olaylar (Şen - Kaya, 2017, 31) sonucunda görülebileceği gibi salgın hastalıklar ile de görülebilmektedir.

Tablo 2. Piyasanın Başarısızlıkları ve Devletin Başarısızlıkları

Piyasanın Başarısızlıkları	Devletin Başarısızlıkları
1. Aksak Rekabet	1. Çoğunluk Oylamasının Kısır Döngü Yaratması
2. Kamusal Mallar	2. Bürokrat Davranışının israfa Yol Açması
3. Dışsallıklar	3. Mülkiyet Haklarının Olmamasının Etkisizlik Yaratması
4. Doğal Tekeller	4. Rant Ekonomisinin Ortaya Çıkması
5. Ortak Mülkiyet Konusu Kaynakların Varlığı	5. Sıfır Fiyatla Arzın Yarattığı Etkisizlik
6. Bilgi Edinmenin Maliyetinin Yüksek Olması	6. Siyasi Hayatta Tam Rekabetin Geçerli Olmaması
7. Gelir Dağılımında Eşitsizlik	7. Güç ve Yetki Dağılımında Adaletsizlik
8. Sosyal Ahlak Zayıflığı	8. Ekonomik Birimler Arasındaki Çıkar Çatışması
9. Dışsal Şoklar	9. Maliyetlerdeki Sürekli Artış
	10. Türev Dışsallıklar

Kaynak: (Akça, 2011, 188).

Bu bağlamda, Covid-19 salgınına bağlı olarak oluşmuş olan ekonomik şoklar ve derin resesyon durumundan kaçınma amacına yönelik ülkeler hazırlamış oldukları teşvik paketleri ile, ekonomik istikrarı ve sosyo-ekonomik kazanımları korumaya yönelik ciddi önlemler almaktadırlar. Covid-19 salgınına yönelik tedbirlerin 5 kategori çerçevesinde şekillendiği görülmektedir (EY, 2020, 4);

- Ekonomik ve Sosyal Destekler
- Maliye Politikası ve Finansman Destekleri
- Para Politikası ve Likidite Destekleri
- Sağlık Sistemini Güçlendirme Tedbirleri
- Sosyal Hareketlilik Kısıtlamaları

Covid-19 krizinin dolaylı (ve muhtemelen daha kalıcı) ekonomik etkilerini en aza indirmek için, zorluğun büyüklüğü ile orantılı olan hızlı ve iyi hedeflenmiş bir politika tepkisine ihtiyaç olduğu görülmektedir (Mali, 2020). Bu noktada özellikle hükümetlerin finansal yükümlülüklerini yükseltmeden Ekonomik ve Sosyal Destekler yolu ile işletmelere ve bireylere doğrudan gelir destekleri, Maliye Politikası ve Finansman Destekleri ile mali istikrarı korumaya yönelik tedbir ve teşvikler uyguladıkları görülmektedir.

2.AB Ülkelerinde Covid-19 Kapsamında Mali Teşvik Uygulamalarının Genel Görünümü

Birçok ekonomik ve siyasi problem gölgesinde Avrupa Birliği (AB)'nin, Covid-19 salgınına yakalandığını söylemek mümkündür. Göç baskısı ile artan milliyetçilik, özelleştirme uygulamaları, işsizlik, borçluluk yükleri, birçok AB ülkesinde 2008 krizi sonrası uygulanan tasarruf tedbirleri, İngiltere'nin AB'den ayrılması gibi farklı problemler gündemdeki yerini korumaktadır (DBSAM, 2020, 104). Tüm bu olumsuz durumlar ile birlikte AB'nin Covid-19 salgınına müdahale etmede geç kalması ve kurumsal bir mekanizma ortaya koyamaması üyelerin başta ulusal güvenliklerini öne çıkartmış ve ülkeleri kendi tedbirlerini alma arayışlarına sokmuştur (DBSAM, 2020, 43).

Avrupa Merkez Bankası 24 Mart 2020 tarihinde 750 milyar Euro tutarında Salgın kaynaklı acil bir satın alma programı başlatmıştır. Bu kapsamda üye devletleri doğrudan desteklememekle birlikte dolaylı olarak, tahvil satın alarak, üye devletlerin, hafifletilen bir faiz oranında yeterli finansal araçları çekmeye devam edebilmelerini sağlamıştır (ECB, 2020). Brüksel'de 8 Nisan 2020'de toplanan AB Maliye Bakanları zirvesinde de salgınla mücadelede ortak bir maliye politikası oluşturamadığı görülmektedir (DBSAM, 2020:104).

Diğer yandan AB yeni virüs dalgalarına karşı küresel düzeyde hazırlıklı olunması, virüsün önlenmesi ve kontrol altına alınması çalışmalarının artırılması amacıyla farklı sektörlere 232 milyon Euro tutarında yeni fon sağlama kararı almıştır. Bu tutara ilave olarak Dünya Sağlık Örgütüne (DSÖ)'ne özellikle küresel açıdan hazırlıklı olma ve müdahale planı için 114 milyon Euro destek sağlama kararı alınmıştır. Böylece sağlık sistemleri güçlü olmayan ve dayanıklılığın düşük olduğu ülkelerde halk sağlığı acil hazırlık ve müdahale çalışmalarının artırılması hedeflenmektedir.

15 milyon Euro'nun hızlı teşhis ve epidemiyolojik sürveyans gibi tedbirlerin desteklenmesi amacıyla Senegal'deki Dakar Pastör Enstitüsü dahil, Afrika'ya tahsis edilmesi planlanmaktadır. 100 milyon Euro acilen teşhis, tedavi ve önleme araştırmalarına aktarılacak, bunun 90 milyon Euro AB ve eczacılık endüstrisi arasındaki bir ortaklık olan Innovative Medicines Initiative (Yenilikçi İlaç Girişimi) aracılığıyla aktarılacaktır. 3 milyon Euro AB vatandaşlarının Wuhan, Çin'den ülkelerine dönmelerinin sağlanması amacıyla AB Sivil Koruma Mekanizmasına tahsis edilmiştir.

Avrupa Komisyonu, Covid-19 krizinin sosyal ve ekonomik etkisini hafifletmeye yardımcı olmak için "Covid-19 destek paketi" kapsamında 15 Üye ülkeye 81,4 milyar Euro mali destek verme kararlarını Avrupa Konseyine sunmuştur. Bu destekler Avrupa Konseyi tarafından işçileri, işletmeleri ve ülkeleri korumak için kabul edilen üç güvenlik ağından biri olarak

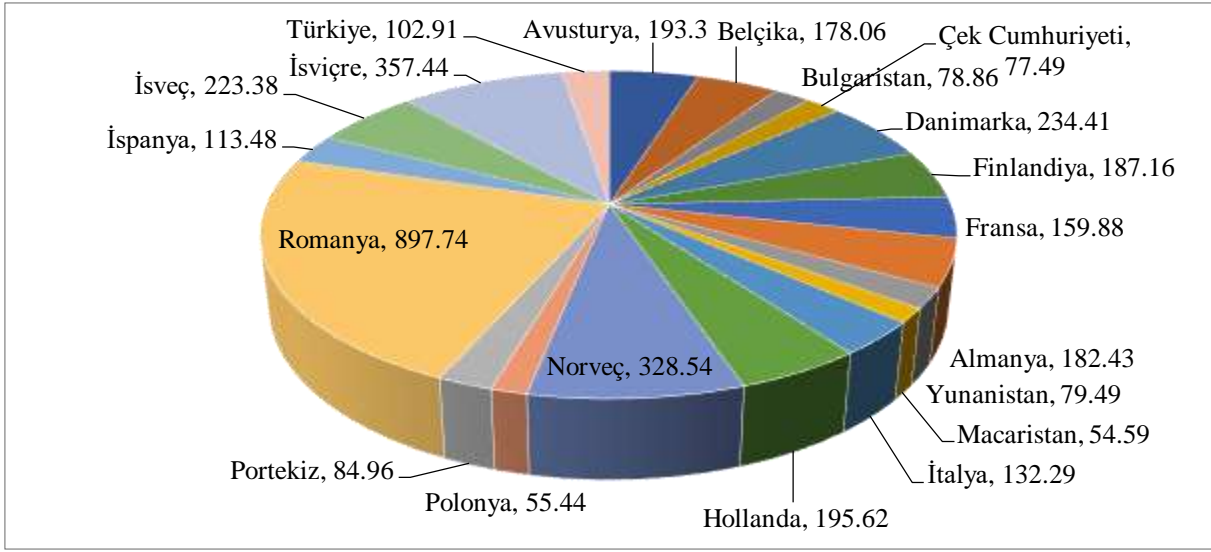
görülmektedir. Konsey tarafından bu destek önerilerinin onaylanması halinde, AB'den üye Devletlere uygun şartlarda krediler şeklinde mali destekler sağlanacaktır. Bu krediler ile öncelikli olarak üye devletlerin istihdamının korunması ve kamu harcamalarındaki ani artışların önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Buna ek olarak Covid-19 salgınına önlem amaçlı Avrupa Komisyonu tarafından, Doğu Avrupa Ülkelerine yönelik (Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Gürcistan, Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna) acil ihtiyaçları için 140 milyon Euro tahsis edilmiştir (EC, 2020a).

Covid-19 un AB ekonomisi üzerindeki ilk etkileri tüm dünyada olduğu gibi sanayi ve hizmet sektörü üzerinde kendisini göstermiştir. Tedbirler dolayısı ile sanayi tesisleri ve hizmet sektörü üretimlerini durdurmuştur. Dolayısı ile az ve talep yapısı üzerinde meydana gelen ani şoklar ekonomik açıdan birbirine bağımlı olan ülkeleri de zincirleme bir şekilde etkilemiştir. AB'nin enerji kaynağı olarak Ortadoğu'ya ara ürünler için ise Güneydoğu Asya veya Çin'e güçlü bir şekilde bağılı olmaması, sanayi üretim yapısını iç tüketim hacmi ile korumasını sağlamıştır. Fakat aynı durumu hizmet sektörü için söylemek mümkün değildir. AB ülkeleri ve diğer ülkelerin geliş ve gidiş engellerini sürdürmeleri turizm gibi yaklaşık elli iki alt ve yan sektörü besleyen, bunun yanında istihdam gücü olan önemli bir gelir kaynağının erimesine sebep olmuştur.

AB'nin, Covid-19 salgını ile mücadele ve ekonomik anlamda vermiş olduğu zararların tazmin edilmesine yönelik politikalarını AB üyeleri arasında, karşılıklı olarak açık bütçe ve finansal kanallar aracılığıyla yürütmesi beklenmektedir (Blanchard - Pisani, 2020). AB'nin şuan için fon kaynağı sağlamaktan öte ülkelere kriz yönetimine yönelik bir politika sunamamış olması dolayısı ile ülkeleri kendi çözüm yollarına itmiştir. Bu bağlamda özellikle teşvik ve vergi teşvik politikaları ile sağlık sisteminin güçlendirilmesi ve işletmeler üzerindeki finansal ve ücret ödemelerine bağılı oluşan mali yükün azaltılması hedeflendiği görülmektedir.

Pandemi olgusu giriş kısmında belirtildiği üzere insanlık tarihi kadar eski ve dolayısı ile dünyadaki tüm ülkelerin genel halk sağlığını korumaya yönelik de ciddi bir bütçe harcadıkları görülmektedir.

Grafik 1. Yıllık Kişi Başına Beklenen Salgın Kaybı (\$)

Kaynak: (WB, 2017).

Grafik 2’de görüldüğü gibi AB ülkeleri açısından kişi başı 77.49 dolar (Çek Cumhuriyeti) kişi başı 897,74 dolar (Romanya) arasında salgın hastalıklara bağlı olarak bütçeye maliyet getirmektedir. Türkiye’de ise kişi başı 102,91 dolar yıllık kişi başı toplam maliyet getirmektedir. Covid-19 öncesi süreç açısından birçok AB ülkesi için milli gelirin 0,44 oranında bir pay alan salgın maliyetleri bu süreç sonrasında ülke bütçeleri üzerindeki yükü de arttıracaktır.

Salgın sebebiyle kişi başına düşen sağlık maliyetlerinin artması ve ekonomik ajanların (alıcılar ve satıcıların) korunmacı kararlar alması, harcamalarını azaltması, yatırımlarını ertelenmesi, borç verme stoklarına sınırlama getirmesi ile mevcut halk sağlığı krizi, içinden çıkılmaz bir ekonomik krize dönüşebilmektedir. Dolayısı ile ülke özelliklerine dayalı olarak hükümetlerin etkili ve zamanında makroekonomik müdahale yapmaları tavsiye edilmektedir. Bu müdahalelerin mali ve parasal teşvikler yolu ile ülkeler ve bölgeler arasındaki değişiklikleri de göz önüne alınarak uygulanması krizi yönetimine katkı sağlayacaktır (Gourinchas, 2020, 34).

Covid-19 salgınına yönelik AB ülkelerinin tedbir ve teşvik uygulamalarına bakıldığında salgın ile mücadelede “*vergi politikası tedbir ve teşvikleri*”, “*istihdam ve sosyal politika tedbir ve teşvikleri*”, “*sağlık politikası tedbir ve teşvikleri*”, “*bilim ve inovasyon teşvikleri*” olmak üzere dört alanda teşvikler sunulmaktadır.

2.1.Vergi Politikası Teşvikleri

Dış ve iç şoklardan kaynaklı olarak ortaya çıkan herhangi bir konjonktürel dengesizliğe karşı “*vergi politikası, kamu harcama politikası ve borçlanma politikası*” şeklinde üç ana maliye politikası yöntemi kullanılabilir. Covid-19 sürecinin ortaya çıkardığı ekonomik etkileri

azaltmada, özellikle kısa vadede, vergi politikası uygulamaları makroekonomik istikrarın korumasında ekonomik istikrar sağlayıcı (pasif uyum sağlama) ve ihtiyari maliye politikası (aktif uyum sağlama) şeklinde kullanılabilir (Şen - Sağbaş 2016, 331).

Covid-19 sürecinde birçok ülkenin kısa vadeli bir politika aracı olarak uygulamış olduğu mali tedbir ve teşvikler aktif ve pasif uyum sağlamaya yönelik amaçları ortaya koymaktadır (OECD, 2020a). Bu amaçlar genel hatları ile aşağıdaki gibi belirtilebilir;

- Nakit iş akışını artırmak alınan için alınan tedbirler
- Hane halkına yapılan doğrudan gelir destekleri
- Destek arttırmaya yönelik vergi teşvikleri
- Yatırımı arttırmaya yönelik vergi teşvikleri
- İstihdama yönelik vergi teşvikleri
- Sağlık sistemini desteklemeye yönelik teşvikler
- Diğer vergi politikası tedbirleri
- Diğer nakit transferleri
- Diğer vergi dışı tedbirler

AB ülkelerinin ve Türkiye'nin almış olduğu mali tedbir ve teşvikleri aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Tablo 3. Seçilmiş AB Ülkelerinde Uygulanan Mali Teşvik ve Tedbirler

Ülke	Mali Tedbirler
Avusturya	<ul style="list-style-type: none">• Gelir vergisi ve kurumlar vergisi geçici ödemelerini sıfıra indirebilecektir.• Vergi ödeme tarihinin 30 Eylül 2020'ye kadar ertelenebilir veya ödemeler bu tarihten önce taksitle yapılabilecektir.• Gelir, Kurumlar, KDV vergileri ve gelir tespiti için son başvuru tarihi 31 Ağustos 2020'ye kadar uzatılmıştır.• Kamu fonlarından işletmelere için yapılan hibeler vergiden muaf tutulacaktır.• İşveren tarafından yapılan ilave ödemeler en fazla 3,000 Euro'ya kadar vergiden muaf olabilecektir.• Dezenfektanların üretimi için alkolün gümrüksüz kullanımı, alkolün vergiden muaf hale getirilmesi için prosedürlerin kolaylaştırılması kararı alınmıştır.• Covid-19 krizi nedeniyle emeklilikten dönen emekli hekimler için tercihli gelir vergisi oranı, işletmenin satışından veya durdurulmasından elde edilen karın yarısı kadar azaltılmıştır.
Belçika	<ul style="list-style-type: none">• Belirtilen sağlık Kurumlarına tıbbi malzeme ve donanım bağışlayan şirketler KDV den muaf tutulacaktır.• 2 ay boyunca KDV, Gelir ve Kurumlar Vergisi ödemeleri otomatik ertelenecektir.• Vergiler taksitle ödenebilecektir.• Serbest meslek sahibi işçiler, 2020 yılının ilk iki çeyreği için geçici sosyal güvenlik katkılarının ödenmesini bir yıl erteleme talebinde bulunabileceklerdir.• Flaman Bölgesi, gayrimenkulde stopaj vergisinin ödenmesini erteleyebilecektir.• Flaman Bölgesindeki, dolaşım vergisi ödemeleri 4 ay ertelenecektir.• Brüksel Bölgesi, 2020'in ilk yarısı için turistik konaklama tesislerindeki vergiler askıya alınmıştır.• Brüksel Bölgesi, 2020 yılı için şoförlü taksi veya otomobilleri işletenlerden vergi almayacaktır.

Covid-19 Pandemi Sürecinde Uygulamaya Konulan Mali Tedbir ve Teşviklerin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Seçilmiş AB Ülkeleri Karşılaştırması

	<ul style="list-style-type: none">• Sağlık Kurumlarına yapılan bağışların Gelir ve Kurumlar Vergisinden indirilmesi için önlemler alınacaktır.
Çekya	<ul style="list-style-type: none">• Vergi beyannamelerine dayalı Gelir Vergisi ödemeleri 3 ay ertelenecektir. (Bu erteleme çalışanlar için gelir vergisi stopajını etkilememiştir) .• Kurumlar vergisi geçici ödemelerinin işletme tarafından sağlanan ve Vergi Dairesi tarafından onaylanan kanıtlara dayanılarak ertelenmesi kararı alınmıştır.• Covid-19 krizi ile doğrudan bağlantılı olması koşuluyla, iki aylık bir süre için ek KDV bilgilerinin bildirilmemesi ve muhtemelen daha uzun süre bildirilmemesi durumunda ceza verilmeyecektir.• 2020 Haziran ayında ödenecek kişisel Gelir Vergisi ve Kurumlar Vergisi geçici ödemelerinden feragat edilecektir.
Danimarka	<ul style="list-style-type: none">• KDV mükellefi mükelleflerin, işverenlerin Kurumlar ve Gelir Vergisi ödeme süreleri uzatılacaktır.• Büyük talep düşüşü yaşayan firmalar çalışanlarını eve gönderebilecek ve Hükümet bu firmalara ekonomik nedenlerden dolayı herhangi bir işçisini işten çıkarmamayı taahhüt etmek şartıyla (maksimum 3100 Euro'ya kadar) maaşın %75 karşılayacaktır. Firmalar kalan %25'i kapsayacak ve böylece işçiler tam maaşlarını koruyacaklar. Saatlik işçiler için (bildirim süresi olmadan), tazminat süresi % 90'dır. (maksimum 3500 Euro). (3 ay boyunca)• Covid-19 olan insanlar için hastalık izni ödemeleri tamamen hükümet tarafından karşılanacaktır.• Covid-19 yayılması söz konusu işi etkiliyorsa, 2020 için beklenen karı azaltmak ve dolayısıyla verginin ön ödemesini azaltmak mümkün olabilecektir.• Kira, borç faiz giderleri ve iptal edilemeyen sözleşme giderleri (örneğin kiralama sözleşmeleri) gibi sabit giderler için tazminat - geçici olarak iş yapmaktan yasaklanan şirketler, tüm sabit maliyetlerini telafi edebilecektir. Diğer tüm işletmeler ciro düşüşüne dayalı olarak %80- %25 oranları arası devlet tarafından tazmin edilecektir.• Covid-19 nedeniyle gelirlerinde düşüş yaşayan Serbest Meslek Kazanç sahiplerinin gelirleri en az %19 oranında düşmesi şartı ve diğer şartlar altında kamu tarafından tazmin edilebilecektir.
Finlandiya	<ul style="list-style-type: none">• Covid-19 nedeniyle vergi beyannamelerinin geç dosyalanabilmesi için ek süre istenebilecek ve geç dosyalamadan kaynaklı cezalar verilmeyecektir.• Finansal zorluklar içinde olan şirketlerin ödeyecekleri vergiler için ödeme düzenlemesi yapılabilecek ve şirketlerin yıl karının beklenenden daha az olması durumunda geçici vergi ödemelerinde de değişiklik yapılabilecektir.• 1 Mart 2020'den itibaren ödenecek vergiler için geç ödemedenden kaynaklı faiz oranı %7 den %4'e indirilecektir.• Emeklilik fonları, vergi mükelleflerinin talepleri üzerine, işverenler ve serbest meslek sahibi kişiler tarafından ödenen emeklilik primleri için 3 aya kadar erteleme yapabilecektir.
Fransa	<ul style="list-style-type: none">• İşçi ve işveren katkı payları ödenmesinin tamamı veya bir kısmı bu katkıların ödeme tarihi 3 aya kadar ertelenebilecektir.• Serbest meslek sahipleri için aylık vergi ödemeleri mart ayından sonraki bir tarihe ertelenmiştir.• Covid-19'un bir sonucu olarak mali zorluklarla karşı karşıya olan şirketlere vaka bazında Kurumlar ve Emlak Vergilerinde vergi indirimi, geçici vergi ödememelerinde uzatma imkânı sağlanacaktır.• Geç ödenen vergilerde faiz ve ceza uygulanmayacaktır.• Covid-19'un bir sonucu olarak zorluklarla karşılaşan küçük işletmeler için su, gaz, elektrik faturaları ve kiralalarını geçici olarak askıya alınmasına izin verilecektir.

	<ul style="list-style-type: none">• İstisnai olarak kısmi işsizlik rejimi uygulanacaktır. Bu uygulama ev işçilerini de kapsayacaktır. Hükümet evde kalmak zorunda olan çalışanlarına tazminat ödeyecektir.• Uygulama 2,5 ay boyunca 1,1 milyon çalışana ulaştırılacaktır.• Küçük şirketler için bir dayanışma fonu oluşturulacaktır. (Küçük işletmeler, serbest meslek sahibi çalışanları ve cirolarında çok keskin bir düşüş yaşayan mikro girişimciler)• Fransa'da kayıtlı şirketlere 6 yıl vadeli Kamu kredisi sağlanacaktır. (Kamu kredisi oranı KOBİ'lere bir yıllık kredi için %0.25, orta ölçekli işletmeler ve büyük firmalar için %0.50 olacaktır)
Almanya	<ul style="list-style-type: none">• Covid-19 salgınından etkilenen işletmeler için KDV ve Kurumlar vergisi ödemeleri 31 Aralık 2020 tarihine kadar ertelenecektir.• Ödenmeyen vergiler için varsayılan cezalardan feragat edilecektir.• Yeni işe başlayan firmalar ve girişimciler için ek kamu finansmanı sağlanacaktır.
Yunanistan	<ul style="list-style-type: none">• Krizden etkilenen işletmeler, serbest meslek sahipleri ve tek mülk sahipleri için KDV ve diğer vergi yükümlülüklerine yönelik ödemeler askıya alınacaktır. Askıya alınan ödemeler, faiz ve ek ücret olmaksızın eşit miktarda 4 taksit halinde ödenebilecektir.• Beklemede olan tüm vergi iadesi talepleri ivedilikle geri ödenecektir.• Covid-19 salgınından etkilenen serbest meslek sahibi, serbest çalışanlar, bireysel işletmeler ve en az 5 çalışanı olan işverenler 800 Euro ödenekten faydalanabilecektir.• Covid-19 salgını nedeni ile iş sözleşmeleri askıya alınmış olan firmaların ve salgından etkilenen serbest meslek sahiplerinin giderleri (çalışan olarak kabul edilerek) devlet tarafından karşılanacaktır.• Vergi ve sosyal güvenlik katkı yükümlülüklerinde (KDV hariç) %25 indirim yapılacaktır.• Firmalar için sıhhi ürünlerdeki KDV (Maskeler, eldivenler vb.) %24 ten % 6 ya indirilecektir.• Covid-19 krizinden etkilenen firmalar için Eylül ayına kadar kredi geri ödemeleri anapara tutarı için askıya alınacaktır.• Hastanelerde çalışan toplam 108.000 kamu görevlisine Paskalya bonusu verilecektir.• Paskalya ikramiyesinin özel sektör çalışanları için iş sözleşmesinin askıya alınma süresine karşılık gelen kısmı devlet bütçesi tarafından karşılanacaktır.• Altı meslek grubuna (ekonomistler, muhasebeciler, mühendisler, avukatlar, doktorlar, öğretmenler ve araştırmacılar) 600 Euro eğitim çeki şeklinde ekonomik destek verilecektir.• Kırsal Kalkınma ve Gıda Bakanlığına 150 Milyon Euro destek sağlanacaktır.• Hastaneler, sağlık merkezleri ve Ulusal Acil Yardım Merkezi için 2.000 sağlık profesyonelinin işe alınması için 70 milyon Euro ek kaynak Sağlık Bakanlığına tahsis edilecek ve mevcut bütçesine ek olarak, sağlık sisteminin en az 200 milyon Euro güçlendirilmesi sağlanacaktır.• Nisan, Mayıs ve Haziran aylarında Covid-19 krizinden etkilenen şirketlerin kredilerinin yerine getirilmesine ilişkin faiz ödemesi, iş pozisyonlarını koruyan firmalara şartlı olarak devlet tarafından ödenecektir.• Yunanistan Kalkınma Bankası tarafından teminatların verilmesi yoluyla ekonominin desteklenmesi için 2 milyar Euro AB devlet yardımının kullanılması sağlanacaktır.
Macaristan	<ul style="list-style-type: none">• Konaklama, yemek, sanat, eğlence ve rekreasyon hizmetleri sektörlerindeki için sosyal güvenlik katkılarının geçici olarak kaldırılması ve çalışanların katkılarının da temel sağlık sigortası katkı seviyesine düşürülecektir.• Küçük işletmeler için vergi tatili uygulamaya girecektir.

Covid-19 Pandemi Sürecinde Uygulamaya Konulan Mali Tedbir ve Teşviklerin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Seçilmiş AB Ülkeleri Karşılaştırması

	<ul style="list-style-type: none">• En çok etkilenen sektörlerde (turizm, catering ticareti, etkinlik organizasyonu, eğlence endüstrisi gibi), işverenler için bordro vergileri geçici olarak kaldırılacaktır. Çalışanlar için Mart-Haziran 2020 arasında sosyal sigorta prim kesintisi kaldırılacaktır.• 1 Mart-30 Haziran 2020 tarihleri arasında otel ve catering sektörü tarafından ödenecek olan turizm geliştirme katkısı geçici olarak kaldırılacaktır.• Mart-Haziran 2020 arasında küçük girişimcilerin iş vergisi kapsamında vergi ödeyen yolcu taşımacılığı servis sağlayıcılarının vergi yükümlülüklerinin geçici olarak kaldırılacaktır.• Covid-19 kaynaklı ekonomik zorluklar yaşayan bireyler ve tek mülk sahipleri; 1) ödemenin ertelenmesi, 2) taksitle ödeme, 3) azaltma veya vergiden feragat, seçeneklerinden birinden talepleri üzerine faydalanabilecektir.
İtalya	<ul style="list-style-type: none">• İşveren ve çalışanların sosyal güvenlik katkıları ödemeleri belli bir süre askıya alınacaktır.• Turizm, ulaşım, catering, eğlence, spor ve eğitim gibi alanlarda faaliyet yürüten firmalar için KDV, Emlak ve Gelir Vergileri ödemeleri askıya alınacaktır.• Eğlence, tarım ve turizm sektöründe faaliyet gösteren çalışanlara ve serbest meslek çalışanlarına, vergiye tabi gelire dâhil edilmesi gerekmeyen 600 Euro tutarında götürü indirim imkânı sağlanacaktır.• Ev işçileri için hane halkı tarafından ödenecek sosyal güvenlik primleri ve bahis sektöründe faaliyet gösteren firmaların ücret ödemeleri 31 Mayıs 2020'ye ertelenecektir.• Covid-19 acil durumuna bağlı olarak hayırseverlerin bağışları için %19 oranında vergi indirimi yapılacaktır.• Nakliye sektöründe faaliyet gösteren firmalar için liman vergi ve harçlarının ödemeleri 31 Temmuz 2020'ye kadar askıya alınacaktır.
Hollanda	<ul style="list-style-type: none">• Covid-19 salgınından etkilenen işletmelerin Kurumlar Vergisi, KDV ve stopaj, yükümlülüğünün ertelenmesi kararı alınmıştır.• Ödenmeyen vergiler için varsayılan cezalardan feragat edilmiştir.• Covid-19 dolayısı ile iş kaybedenlerin işsizlik ödeneğinden faydalanmalarının önü açılacaktır.
Norveç	<ul style="list-style-type: none">• KDV, Gelir Vergisi ve SGK kesintilerinin ertelenmesi kararı alınmıştır.• Hava Yolcuları Vergisi mükelleflerine geçici muafiyet uygulamaya girmiştir.• Virüs salgını nedeniyle giderleri artan belediyelere ek bütçe tahsisi yapılacaktır.• Korona salgını ile bağlantılı olarak hizmete dönen emekli sağlık personeli için emeklilik haklarının olumsuz etkilenmemesini sağlayacak önlemler alınmıştır.• 1 Nisan 2020-31 Ekim 2020 tarihleri arasında bazı kültürel ve turistik hizmetler için KDV oranı %12'den %6'ya indirilmiştir.
Polonya	<ul style="list-style-type: none">• Covid-19'dan etkilenen şirketlerin çalışanlarının maaşlarının ortalama yasal ücretin %40'ına kadar sübvansede edilmesi kararı alınmış ve İşverenlerin ise çalışanlarının maaşlarının aynı yüzdesi oranında ödeme zorundadır, çalışanlar ise maaşlarının beşte bir oranında azaltılmasını kabul etme şartı getirilmiştir.• Özel çalışan kişilerin belirli şartlar altında ücretlerinin sübvansede edilmesi kararı alınmıştır.• Vergi mükellefleri, taksitler halinde ödeme ve borçlardan feragat da dâhil olmak üzere KDV borçlarının ödenmesinin ertelenmesi için başvuruların önü açılmıştır• Covid-19 ile mücadeleye katkıda bulunan seçilmiş yerli malzemeler için geçici olarak KDV sifira indirilmiştir.• 1 Mart 2020-31 Mayıs 2020 tarihleri arasında küçük işletmeler (10 kişiden az istihdam eden) ve serbest meslek sahibi bireyler için (aylık gelirlerinin 2020'de ortalama aylık gelirin 3 katını geçmemesi koşuluyla) sosyal güvenlik primi ödeme yükümlülüğünden muafiyet getirilmiştir.

	<ul style="list-style-type: none">• Sağlık hizmeti sağlayıcılarına yapılan bağışlar ve malzemeler vergi indirimine tabi tutulmuştur.
Portekiz	<ul style="list-style-type: none">• Emlak Vergisi ve diğer bazı vergi ödemelerinin ertelenmesi kararı alınmıştır.• Çocuklarından dolayı evde kalmak zorunda olan işçilerin belirli oranlarda ücretlerinin karşılanması kararı alınmıştır.• Covid-19 krizinin bir sonucu olarak boşta kalan işçiler için asgari ücretin yanı sıra eğitim maliyetine kadar önceki kazançlarının %19'u kadar eğitim sübvansiyonu verilmesi kararı alınmıştır.• Şirketler için Toplam 200 milyon Euro nakit yönetimi kredi fonu oluşturulmuştur.• Turizm sektöründeki mikro şirketler için toplam 60 milyon Euro'ya kadar geri ödemesiz faizsiz kredi imkânları sunulması kararı alınmıştır.• Geçici istihdam kaybını önlemeye yönelik olarak işçiler için , %70'i devlet tarafından ödenen ve %30'u işveren tarafından ödenen ücretin 2 / 3 oranında korunması kararı alınmıştır.• Serbest meslek sahipleri için stopaj vergisinin belirli şartlarda ertelenmesi kararı alınmıştır.• Kurumlar Vergisi ödemelerinin ertelenmesi ve Kurumlar vergisi geçici vergi ödemeleri ve KDV'nin taksitler halinde ödenebilmesi kararı alınmıştır.• Devlet ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara, sağlık kurumlarına veya ihtiyaç sahiplerine dağıtılacak mal bağışlarında KDV muafiyeti uygulanacaktır.• Covid-19'dan etkilenen işletmelerin kredi damga vergisi muafiyeti uygulanacaktır.• Seyahat ve turizm sektöründe faaliyet gösteren şirketlere likidite sağlamak amacıyla 1,1 milyar Euro Kredi Garantisi desteği, 600 milyon Euro konaklama sektörüne yönelik, örneğin tekstil, giysi, ayakkabı gibi imalat sanayi için 1,3 milyar Euro fon oluşturulmuştur.
İspanya	<ul style="list-style-type: none">• Covid-19'dan etkilenen işverenler için: işverenin çalışanlarının istihdamını garanti etmesi koşuluyla, işveren kesintilerinin ödenmesinden muafiyet getirilmiştir.• Ciro su 6 milyon Euro'yu geçmeyen kuruluşlar için 30 Mayıs'a kadar Kurumlar Vergisi taksitlerinin ertelenmesi kararı alınmış ve ertelenebilecek maksimum vergi tutarı 30.000 Euro olarak belirlenmiştir.• 6 milyon Euro'yu geçmeyen bir ciroya sahip bireysel kişi veya kuruluşlar için 30 Mayıs'a kadar KDV ödemelerinin ertelenmesi ve ertelenebilecek maksimum vergi tutarı da 30.000 Euro olarak belirlenmiştir.• Serbest çalışanlara verilen olağanüstü işsizlik parası en az 1 ay olarak belirlenmiştir.• Merkezi hükümet kredisi olarak 300 milyon Euro, ihtiyaç sahibi hane halkı için temel sosyal yardımları finanse etmek için bölgesel hükümetlere verilecektir.
İsveç	<ul style="list-style-type: none">• Ocak-Eylül 2020 tarihleri arasında ödenecek üç aylık net KDV ödemeleri faiz ücreti ile birlikte 12 ay ertelenmesi kararı alınmıştır.• İşletmeler, Ocak-Eylül döneminde işverenlerin sosyal güvenlik katkılarının en fazla üç aylık ödemesini erteleyebilecektir.• Ocak ve Eylül ayları arasında ödenecek maaşlarda 12 aylık ön gelir vergisi ödemeleri üç aylık ertelenecektir.• Çalışanlar çalışma sürelerini yüzde 20, 40 veya 60 oranında azaltacaktır. Hükümet, azaltma ile ilgili ücret maliyetlerinin yüzde 75'ini karşılayacaktır.• Belediyelerin ve bölgelerin Covid-19 ile ilişkili olağanüstü maliyetlerin finansmanı merkezi idare tarafından karşılanacaktır.• Kültür ve spor sektörü için ekstra finansman sağlanacaktır.• İşverenlerin sosyal güvenlik katkılarının geçici olarak azaltılması sağlanacaktır.• Dayanıklı tüketim malları, oteller, restoranlar ve diğer bazı faaliyetler gibi önemli zorluklara sahip sektörlerdeki firmalar için kiralama maliyetlerinde geçici indirimle gidilecektir.

	<ul style="list-style-type: none">• KOBİ'ler, 2019'te ödemiş oldukları geçici vergiyi geri talep edebilecek ve daha sonra ödeyebilecektir.• İsveç havayolları için en fazla 5 milyar(SEK) devlet kredi garantisi sağlanacaktır.• İsveç ihracat kredi Ajansı (EKN) ve İsveç ihracat kredi şirketi (SEK) aracılığıyla kredi ve kredi garantilerinin uzatılması sağlanacaktır.
İsviçre	<ul style="list-style-type: none">• Covid-19'dan etkilenen şirketler için, Federal Konsey, 1 milyar CHF'YE kadar finansal destek sağlayacaktır.• Finansal darboğazları olan KOBİ'lere 580 milyon garantili banka kredisi sağlanacaktır.• Krizden etkilenen şirketler sosyal güvenlik prim ödemelerini geçici olarak ve faizsiz erteleme yapabilecektir.• 31 Aralık 2020'ye kadar olan dönemde Kişisel ve Kurumsal Gelir, KDV, Gümrük Vergileri, Özel Tüketim Vergileri ve Teşvik Vergilerine ilişkin gecikme faiz oranı yüzde 0'a düşürülecektir.• Kısa süreli iş için tazminat hakkına yönelik düzenlemeler yürürlüğe girecektir.• Koronavirüs ile mücadele için resmi önlemler nedeniyle kazanç kaybı yaşayan serbest meslek kazanç sahiplerine, tazminat veya sigorta yardımları ile telafi ödemeleri yapılacaktır.• Çocuklarının bakımı için okul kapanışları nedeniyle ve karantina nedeniyle işlerini bırakmak zorunda olan ebeveynler tazminat hakkına sahip olacaktır.• Covid-19 önlemlerinden kaynaklanan spor ve kültürel sektörlerdeki etkinliklere (Sahne Sanatları, tasarım, film, Görsel Sanatlar, edebiyat, müzik ve müzeler) yönelik olumsuz ekonomik etkileri azaltmaya yönelik olarak geri ödenebilir faizsiz kredilerin önü açılacaktır.• Turizm ve bölgesel politikaların geliştirilmesi için kantonlara krediler sağlanacaktır.• İşverenler, mesleki emeklilik planına çalışan katkılarını ödemek için oluşturdukları işveren katkı rezervlerini geçici olarak kullanabilirler.
Türkiye	<ul style="list-style-type: none">• Covid-19'un ekonomiye etkilerini azaltmak için 100 milyar TL'lik 'Ekonomik İstikrar Kalkanı' paketini açıklanmıştır.• (Ücret) AVM, perakende, demir-çelik, Otomotiv, ulaşım, sinema-tiyatro, Konaklama, Yiyecek-içecek, tekstil-giyim ve etkinlik-organizasyon sektörlerinde vergi mükellefleri için Nisan, Mayıs ve Haziran 2020'ye ilişkin stopaj, KDV ve sosyal güvenlik ödemeleri 6 ay ertelenecektir• İç hat uçuşlarında KDV oranı 3 ay boyunca yüzde 18'den yüzde 1'e düşürülmüştür.• Konaklama vergisinin geçerli ödeme tarihi 1 Nisan 2020 yerine 1 Ocak 2021'e ertelenmiştir• Geçici iş kaybı veya gelir durumu düşük olan hanelere doğrudan gelir desteği sağlanacaktır.• 30 Nisan 2020 günü sonuna kadar verilmesi gereken 2019 hesap dönemine ait Kurumlar Vergisi beyannamelerinin verilme süreleri ile bu beyannameler üzerine tahakkuk eden vergilerin ödeme süreleri, 1 Haziran 2020 gün sonuna kadar uzatılmıştır.• Seyahat Acentaları Birliği'ne ödenen yıllık aidat, 2020 yılında alınmayacaktır.• Her türlü iş sözleşmesi 17 Nisan 2020 tarihinden itibaren üç ay süreyle İş Kanunu'nun 25 inci maddesinin birinci fıkrasının iki numaralı bendinde belirtilen sebepler dışında işveren tarafından feshedilemeyecektir.• Sermaye şirketlerinde 30 Eylül 2020 tarihine kadar 2019 yılı net dönem kârının yalnızca yüzde 25'ine kadarının dağıtımına karar verilebilecek. Bu kapsamda; a. Geçmiş yıl karları ve serbest yedek akçeler dağıtımına konu edilemeyecektir. b. Madde kapsamına giren sermaye şirketlerine ilişkin istisnalar ile uygulamaya dair usul ve esasları belirlemeye Ticaret Bakanlığı yetkili olacaktır.

	<ul style="list-style-type: none">• Devlete ait ormanlarda ve mesire yerlerinde, orman izinleri ile bunlardan tahsil edilecek bedeller, başvuru şartı aranmaksızın 3 ay ertelenecektir.• Hazine taşınmazlarına ilişkin sözleşmeye istinaden ödenmesi gereken bedeller ile ecrimisiller 3 ay ertelenebilecektir.• Milli parklarda yapılan kiralamalardan tahsil edilmesi gereken bedeller başvuru şartı aranmaksızın 3 ay ertelenecektir.• Aylık hane halkı geliri 5000 TL altında olan ücretliler, asgari ücretliler, emekliler, serbest meslek mensupları ve diğer orta ve düşük gelir grubunda yer alanlar için kamu bankaları aracılığı ile temel ihtiyaç desteği paketi açıklanmıştır.• Asgari ücret desteğinin devam ettirilmesi kararı alınmıştır.• Kısa çalışma ödeneğinin devreye alınması kararı alınmıştır.• En düşük emekli maaşının 1500 TL'ye yükseltilmesi kararı alınmıştır.• Emeklilerin bayram ikramiyelerinin Nisan ayı başında ödenmesi kararı alınmıştır.• Sosyal destek programı kapsamında 3 Fazda 6.310.104 kişiye kişi başı 1000 TL nakit destek verilmiştir.• 17 Kasım 2020 de yürürlüğe giren “7256 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki Kanun” kapsamında Hazine ve Maliye Bakanlığına, il özel idarelerine ve Belediyelere, SGK, bağlı kurum ve kuruluşların tahsil daireleri tarafından takip edilen alacaklar, (vergi cezaları, gecikme faizleri, gecikme zamları dâhil), yapılandırılacaktır.• 7256 sayılı kanun kapsamında “Yeni İstihdam Teşvikleri” ve “İlave İstihdam Prim Desteği” yürürlüğe girecektir.
--	--

Kaynak: (OECD, 2020a), (OECD, 2020b), (EC, 2020b) (KPMG, 2020), (IMF, 25 Eylül 2020), (Resmi Gazete 7256 Sayılı Kanun, 2020)'den yararlanarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

2.2.Sağlık Politikalarının Geliştirilmesine Yönelik Mali Teşvikler

Covid-19 salgınının yayılmasını önlemeye yönelik, (iş yerlerinin kapatılması, sokağa çıkma yasaklarının uygulanması gibi) alınan tedbirler neticesinde işletmelerin ve özellikle de özel sektörde ücretli çalışan kesimin ekonomik kayıpları önemli derecede artmıştır. Ortaya çıkan bu tür etkileri azaltmak amacıyla AB ülkeleri ve Türkiye ekonomiyi dengede tutmaya yönelik birçok mali tedbir ve teşvik politikası uygulamıştır. Ancak sağlık sektörü üzerinde insan kaynağı ve ilave yoğun bakım ünitelerinin yanında gerekli sağlık cihazları, koruyucu maske gibi, teknik ihtiyaçların artması ek bir finansal kaynak ihtiyacını doğurmuştur. Bu kapsamda sağlık bakanlıklarına ilave bütçe aktarılması, özel sağlık kuruluşlarına yatak başı teşvik ücretleri verilmesi, teknik cihaz üreten işletmelere vergi muafiyeti ve hibe fonlar sağlanması gibi sağlık hizmetlerine yönelik bir dizi teşvik uygulamaları ön plana çıkmıştır.

Tablo 4. Sağlık Politikalarının Geliştirilmesine Yönelik Mali Teşvikler

Avusturya	<ul style="list-style-type: none">•Federal hükümet tarafından illere 100 milyon Euro fon sağlayarak hastanede yatan hasta ve mobil bakım için ek kapasiteler oluşturulacaktır.•Sağlık sistemine giderler için 60 milyon Euro ve ek bütçe verilecektir.•Ekipman ve zaman aşımı ödemelerini finanse etmek için hastanelere 130 milyon Euro ilave bütçe verilecektir.
Belçika	<ul style="list-style-type: none">•İlaç firmaları ve tedarikçileri, laboratuvar alanları, insan kaynağı, reaktifler ve makineler sağlması için üniversiteler ve şirketlerin biyoteknoloji işbirliğinin teşvik edilmesi sağlanacaktır.•Hemşire merkezlerine 370.000 maske teslim edilecektir.•Hastanelere yatak başına ilave ödenekler tahsis edilecektir.•Sosyal merkezlere(gece barınakları, koruyucu aile ve toplum yaşam merkezleri) 1 milyon Euro destek sağlanacaktır.•Federal devlet, maske satın almak için 7 milyon Euro ek bir bütçe sağlayacaktır.•Federal Devlet 1 milyar Euro ek bir bütçe ile hastaneleri finanse edecektir.
Çekya	<ul style="list-style-type: none">•Covid-19 Teknoloji Programı' kapsamında doğrudan, yenilikçi şirketleri desteklemek ve kriz ile mücadele için yeni çözümler getirilmesini teşvik eden 7,2 milyon Euro teşvik paketi açıklamıştır.•Covid-19 ile savaşmak için ek 300 milyon Euro finansman sağlanacaktır.•Sağlık sistemi kapasitesini artırmak amacıyla AB dışı sağlık personelinin Çek hastanelerinde çalışmasının önü açılacaktır.•Çek Teknik Üniversitesi, 3D yazıcılar tarafından üretilebilecek özel bir solunum cihazı modeli geliştirmiştir.•Otomobil üreticisi markası Škoda Auto, üniversite ile işbirliği içinde solunum cihazları üretilmesi kararı alınmıştır. (günde 60 solunum cihazı üreteceklerdir).•Çek Cumhuriyeti, enfekte vatandaşların hareketlerini izlemek için yeni bir "akıllı karantina sistemini" devreye alacaktır.
Danimarka	<ul style="list-style-type: none">•Devlet yaklaşık 20 milyon Euro bir fon oluşturarak özellikle Covid-19 ile ilgili sağlık araştırmaları yapacak kamu ve özel araştırma kurumlarının kullanımına açılacaktır.•Novo Nordisk Vakfı, Danimarka'nın gelecekteki yeni viral salgınlara karşı hazırlığını ve yanıtını güçlendirmesine yardımcı olabilecek araştırma ve geliştirmeyi desteklemek için 2,7 milyon Euro tahsis etmiştir.
Finlandiya	<ul style="list-style-type: none">•Hükümet, sağlık hizmetlerinde kullanılan ilaç, mal ve hizmetlerin satışını kısıtlamıştır.•Covid-19 nedeniyle özel önlemler ile ilgili olarak, işten uzak durmaları, tecrit veya karantina altında kalmaları emredilen kişiler, hekimin sertifikasyonu üzerine kazanç kayıplarını telafi etmek için bulaşıcı hastalık ödeneği alacaklardır.
Fransa	<ul style="list-style-type: none">•Covid-19 kriziyle başa çıkmak için sağlık merkezlerine yaklaşık 19 milyon Euro ek ödenek oluşturulmuştur.•Hastane profesyonellerine Mayıs 2020'den itibaren istisnai bir bonus ödemesi yapılacaktır.•Covid-19 ile ilgili Fransız bilimsel yayınları ve verileri kamuya açık hale getirilmiştir.•Sağlık Bakanlığına projelerini finanse etmesi için 9 milyon Euro ek bir bütçe sağlanmıştır.

Almanya	<ul style="list-style-type: none">•Ekonomi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde koruyucu ekipman üretim kapasitesinin artırılması koordinasyonunu kurulması kararı alınmıştır.•Hastaneler oluşturulan ve bakım yapılan yoğun bakım yatağı başına 50.000 Euro bonus verilmesi, ayakta tedavi durumunda mali tazminat verilmesi kararı alınmıştır.•Hastane sektörünün federal bütçeye toplam maliyeti 6,3 milyar Euro olarak tahmin edilmektedir.•Covid-19 testlerinin maliyetleri yasal sağlık sigortası tarafından karşılanacaktır.•Hastaneler, 1 Nisan-30 Haziran tarihleri arasında sağlık çalışanlarına koruyucu giysiler satın alınması için hasta başına 50 Euro ek ödeme alacaktır.•Tıbbi donanım ihracatı yasaklanacaktır.•Eğitim ve Araştırma Bakanlığı, 150 milyon Euro ek bir bütçe ile üniversite hastaneleri araştırma ağı oluşturulmasını destekleyecektir.
Yunanistan	<ul style="list-style-type: none">•Covid-19 ile mücadele kapsamında Sağlık bakanlığına 90,5 milyon ek finansman sağlanmıştır.• Yaklaşık 50 milyon Euro bağışlar sağlık bakanlığı bütçesine aktarılacaktır.• Hareket kısıtlamaları altındaki her bir suç için 150 Euro para cezası, sağlık sisteminin finansmanına yönlendirilecektir.•İlave sağlık personeli için ek bütçe tahsisi yapılmıştır.
Macaristan	<ul style="list-style-type: none">•Hidroksiklorokin ve hidroksiklorokin içeren ürünler için ihracat yasağı getirilmiştir.•Sağlık çalışanlarına bonus ödeme yapılması ve sağlık çalışanlarının ulaşım hizmetlerinden ücretsiz faydalanması kararı alınmıştır.
İtalya	<ul style="list-style-type: none">•Sağlık bakanlığına 20.000 den daha fazla sağlık çalışanını işe alınması kararı alınmıştır.•Tıbbi cihazlar ve bireysel koruma cihazları üreten şirketlere devlet tarafından sübvansiyonlu finansman veya hibe verilmesi kararı alınmıştır.
Norveç	<ul style="list-style-type: none">•Norveç, virüse karşı aşı geliştirmeye başlamak için Salgın Hazırlık Yenilikleri Koalisyonu (CEPI) kurmuş ve 1,6 milyar Euro fon sağlamıştır.
Polonya	<ul style="list-style-type: none">•Hastanelerin ilave ihtiyaçları için yaklaşık 27 milyon Euro ek destek paketi açıklanmıştır.
Portekiz	<ul style="list-style-type: none">•Hastane kapasitelerinin artırılmasına ve yeni hastane yatırımlarına yönelik mali desteklerin artırılması kararı alınmıştır.•İlave hemşire istihdam edilmesi kararı alınmıştır.•Ulusal sağlık hizmetinin ihtiyaçlarına cevap verilebilmesi ve ar-ge girişimlerine yönelik faaliyetleri teşvik etmek için 1,5 milyon Euro kaynak tahsis edilmiştir.
İspanya	<ul style="list-style-type: none">•200 yabancı sağlık çalışanının işe alınması kararı alınmıştır.•Silahlı Kuvvetlerin yardımıyla birkaç ek geçici hastane oluşturulmuştur.
İsviçre	<ul style="list-style-type: none">•Tedarik darboğazlarını erken tespit etmek ve onları hedefli bir şekilde düzeltmek için Federal hükümet, kantonların ventilatörler, teşhis testleri, cerrahi maskeler veya koruyucu kıyafetler de dâhil olmak üzere temel ilaç ve tıbbi malların stoklarını bildirme yükümlülüğü getirmiştir.

Kaynak: (OECD, 2020a), (OECD, 2020b), (KPMG, 2020), (OPMN, 5 Mayıs 2020), (PWC, 7 Mayıs 2020), (IMF, 25 Eylül 2020), (EC, 2020b) den yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

3. Türkiye deki Covid-19 Kapsamında uygulanan Mali Teşvikler

AB ülkelerinde olduğu gibi ve Türkiye'nin de uygulamaya koymuş olduğu mali tedbir ve teşvik uygulamalarının, Covid-19'dan korunma önlemlerinin katı bir şekilde uygulandığı dönemde özellikle ekonomik ve mali istikrarın korunmasına katkı sağlamayı amaçladığı belirtilmelidir. Türkiye'de uygulamaya koyulan "Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi"³ programı ile başta vergi ertelemeleri olmak üzere, vergi oranlarında indirme gidilmesi, geçici iş kaybı yaşayan veya gelir durumu düşük olan hanelere doğrudan gelir desteklerinin yapılması gibi politika uygulamalarının ön plana çıktığı görülmektedir. Tüm bu mali tedbir ve teşvik politikaları ile eş güdümlü olarak sağlık alanındaki mali tedbir ve teşvik politikaları da önem arz etmektedir.

2000'li yıllarla birlikte Türkiye'de sağlık alanında ciddi bir dönüşüm yaşanmıştır. Özellikle 2003 yılı sonrasında bütçeden yapılan sağlık harcamalarına bakıldığında %185 oranında bir artış söz konusu olduğu, bu harcamaların önemli bir kısmının ise yatırım harcaması olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2000 sonrası süreçte sağlık alanındaki kamu ve özel sektör yatırımların artması şehir hastanelerinin yapımı başta olmak üzere, üniversite hastaneleri, devlet hastaneleri gibi hastanelerin teknik donanım yatırımlarının artması önemli bir kazanım olarak hayata geçmiştir. Türkiye'nin Covid-19 krizine yönelik politikalarını desteklemek için Türkiye Cumhuriyeti'ne uzun vadeli 100 milyon dolarlık bir kredi onaylamış olması da bu süreçte sağlık ve insan maliyetini azaltma ve hastalık yönetimini güçlendirmede katkı sağlayacaktır (WB, 20 Nisan 2020).

Covid-19 salgını ile etkin ve aktif mücadele eden ülkelerden biri olan Türkiye, sahip olduğu ileri düzeyde donanımlı hastaneleri, yüksek miktarda yatak sayısı ve uzman personel kaynağı ile [dünyada salgınla mücadelede başarısı ile] dikkati çekmektedir (DBSAM, 2020: 52).

³ "Hazine ve Maliye Bakanlığı Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi ve Diğer Tedbirler"
<http://www.atso.org.tr/yukleme/dosya/079d5132c9afb2964487ac5b88c10513.pdf>

Tablo 5. Türkiye’deki Sağlık Politikalarının Geliştirilmesine Yönelik Mali Teşvikler

Türkiye	<ul style="list-style-type: none">• Tüm vatandaşlar için, e-devlet üzerinden talepte bulunan kişilere ayrı ayrı gönderilen bir QR kodu kullanılarak eczanelerden alınabilen kişi başına 5 ücretsiz maske uygulaması devreye girmiştir.• Aile, iş ve sosyal hizmetler Bakanlığı tarafından “Sosyal Koruma Kalkanı”⁴ kapsamında “Biz Bize Yeteriz Ulusal Destek Kampanyası başlatılmıştır. Kampanya kapsamında 41 Milyar 155 Milyon 031 Bin 633 TL destekte bulunulmuştur• Hastalar ve 65 yaş üstü ve 20 yaş altı bireyler için kullanılan "Hayat Eve Sığar" adlı izleme uygulaması hayata geçirilmiştir.• Halk sağlığı hizmetleri için 32.000 müttefik sağlık profesyonellerinin işe alınması kararı alınmıştır.• İl Sağlık Müdürlüklerinde çalışan çalışanlara ve birimlerine Mart, Nisan ve Mayıs aylarında tavan oranlarına göre aktif çalışma günü katsayılarına göre ilave döner sermaye miktarı sağlama kararı alınmıştır.• Kamu kurumlarının konuk evlerinde ücretsiz konaklama ve sağlık profesyonelleri için ücretsiz ulaşım imkânları hayata geçirilmiştir.• İstanbul’da yeni bir hastane açılmış ve yakın zamanda bir tane daha açılması kararı alınmıştır.• Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Konseyi (TÜBİTAK) öncülüğünde, Covid-19’un tanı ve tedavisinde kullanılan ürünler, çevre koşullarının iyileştirilmesine yönelik ekipman ve hastalıkların önlenmesinde etkili koruyucu ürünlerin geliştirilmesi (aşılar) çalışmalarına başlanılmıştır.• Yerli solunum vantilatörlerinin üretimine başlanmıştır.• Şehir hastanelerinin yoğun bakım ünitelerine dâhil edilmesi• Özel hastanelerin hastane olarak dâhil edilmesi• Test ve sonraki tedavi masrafları Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK - Sosyal Güvenlik Kurumu) tarafından karşılanmaktadır.• Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Covid-19 ile mücadele kapsamında 8 başlıkta aşağıdaki teşvik programlarını uygulamaya koymuştur.<ul style="list-style-type: none">✓ TÜBİTAK KOBİ Ar-Ge Başlangıç Destek Programı✓ Stajyer Araştırmacı Burs Programı (Star)✓ Çözüm Odaklı Genç Girişimcilerin Desteklenmesi✓ Sosyal ve Beşeri Bilimler Odaklı Covid-19 Projeleri✓ Covid-19 Odaklı Uluslararası İş Birlikleri✓ Üniversitelere Bilişim ve Ağ Kapasitesi Desteği✓ Kalkınma Ajansları Covid-19 İle Mücadele ve Dayanıklılık Programı✓ Teknoyatırım Destek Programı
----------------	---

Kaynak: (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 7 Ekim 2020) ve (TOBB, 24 Ekim 2020) (ATSO, 2020) den yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye’de sağlık sistemin bedava ve erişilebilir olmasının, Covid-19 ile mücadelede önemli bir rolü vardır. Bununla birlikte krizin çok yönlü koordine edilmesi, mali tedbirler, karantina uygulamaları, sosyal destek çalışmaları gibi devlet ve sivil

⁴ Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Sosyal Koruma Kalkanı Programı ile ilk aşamada 3 faz şeklinde toplam 6.310.104 kişiye 6.310.104 Milyon TL sosyal destek ödemesi yapılmıştır. Daha sonra “Biz Bize Yeteriz Türkiye’em” kampanyası ile ihtiyaç sahibi 2.038.550 vatandaşa 2.038.550 Milyon TL ödeme yapılmıştır. Kısa çalışma ödeneği ile 3.581.156 çalışana 21.781.618.913 Milyon TL ödeme yapılmıştır. Nakdi ücret desteği ile 2.045.139 çalışana 5.116.119.331 milyon TL ödeme yapılmıştır. İşsizlik ödeneği kapsamında 881.247 bin kişiye 4248.080.994 milyon ödeme yapılmıştır. Normalleşme desteği kapsamında 2126115 çalışana 1660.558.395 milyon TL ödeme yapılmıştır (T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 1 Aralık 2020).

toplum kuruluşlarının dünyaya örnek olacak derecede ciddi bir organizasyon ile gerçekleştirildiği görülmektedir. Birçok ülke açısından tüm yönleri ile hazırlıksız olma durumu ortaya çıkarken ülkemiz açısından özellikle; “mali tedbir ve teşvik uygulamalarının yürürlüğe girmesi”, “karar alıcı, ilgili ve uygulayıcı kurum ve kuruluşların kriz yönetim becerisi”, “sosyal destek kapsamındaki tedarik ve dağıtım zincirinin sağlamlığı”, “yurtdışındaki vatandaşların tahliyelerinin yapılması ve karantina süreci”, ile sistemli ve koruyucu bir kriz yönetimi gerçekleştirildiğini söylemek mümkündür.

Tablo 3 ve Tablo 4’e ilave olarak Mali teşvik ve tedbirlere kronolojik bir sırada baktığımızda;

- Haziran ayında Oda ve Borsalara ödenmesi gereken yıllık üyelik ve munzam aidatları, “gecikme zammı” ve “faiz” tahakkuk ettirilmeksizin Ekim 2020 tarihine ertelenmiştir.
- İşletmelerin çeklerini ödeyebilmeleri için, tüm sektörlerde Kredi Garanti Fonu destekli 3 ay anapara ve faiz ödemesiz “Çek Ödeme Destek Kredisi” 30 Mart 2020’de uygulamaya alınacaktır.
- Kamu bankaları tarafından açıklanan “İşe Devam Kredi Desteği” yanında özel bankaların da katılabileceği %9,5 faizli, 3 ay ödemesiz 12 ay vadeli “Ekonomik İstikrar Kalkanı Kredi Desteği” paketi Türkiye Bankalar Birliği tarafından açıklandı. Bu kredi paketine başvurular 30 Mart 2020’de kabul edilmeye başlanacaktır.
- Kredi Garanti Fonu’nun kefalet kapasitesi 500 milyar TL’ye çıkarıldı, ayrıca 31.12.2020 tarihine kadar kullanılacak kredilerde, “vergi borcu yoktur” ve “SGK prim borcu yoktur” belgeleri aranmayacaktır.
- Gelir İdaresi Başkanlığı interaktif vergi dairesi internet adresinde, “mücbir sebep durum sorgu ekranı” açıldı, işletmeler internet üzerinden “mücbir sebep” hükümlerinden faydalanıp faydalanamayacaklarını sorgulayabilecektir.
- SGK ve Muhtasar beyannameleri birleştirmesi, 1 Temmuz 2020’ye ertelendi.
- Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 21 ilde “Bitkisel Üretimin Geliştirilmesi” programı kapsamında tohum hibe desteği açıklanmıştır.
- 30 Nisan 2020 günü sonuna kadar verilmesi gereken 2019 hesap dönemine ait “Kurumlar Vergisi” beyannamelerinin verilme süreleri ile bu beyannameler üzerine tahakkuk eden vergilerin ödeme süreleri, 1 Haziran 2020 gün sonuna kadar uzatılmıştır.
- Sermaye şirketlerinde 30 Eylül 2020 tarihine kadar 2019 yılı net dönem kârının yalnızca yüzde 25’ine kadarının dağıtımına karar verilebilecek. Bu kapsamda; Geçmiş yıl karları ve serbest yedek akçeler dağıtımına konu edilemeyecektir.
- Üretici, tedarikçi ve perakende işletmeler tarafından satış fiyatında fahiş artış yapılamayacak ve serbest rekabeti bozucu faaliyetler ile tüketicinin mallara ulaşmasını engelleyici faaliyetlerde bulunulamayacaktır.

Merkez bankasının almış olduğu mali ve finansla ilgili tedbirler (TCMB, 2020);

- Bankalara Türk lirası ve yabancı para likidite yönetiminde esneklik sağlamak
- Reel sektöre kredi akışının kesintisiz devamını sağlamak ve ihracatçı firmaları
- Reeskont kredi düzenlemeleriyle ihracatçı firmaların nakit akışını desteklemek
- DİBS piyasası likiditesini destekleyerek parasal aktarım mekanizmasını güçlendirmek

4. Covid-19 Kapsamında Türkiye ve AB Ülkeleri Teşvik Uygulamalarının Karşılaştırması

Ülkeler salgının yayılmaya başladığı ilk günden itibaren salgından korunmaya yönelik bir dizi tıbbi ve karantina önlemleri almışlardır. İnsanların toplu bir şekilde Üretim, hizmet meydana getirdikleri alanların kısıtlanması dolayısı ile iş akışını bozmuş ve işletmeler ve bireyler açısından ekonomik kriz durumunu da meydana getirmiştir. Yukarıdaki tablo incelendiğinde karşılaştırma yapılan ülkelerin hepsinin işletmelere kredi ve likidite desteği sağladığı görülmektedir. Bu destekler ile işletmelerin bozulan nakit akışlarının istikrarının sağlanması, ihtiyaçlı hanelere ve işini kaybeden bireylere doğrudan gelir desteği saklanması hedeflenmektedir. Diğer yandan işletmelere ve bireylere yönelik vergi indirimleri, vergi ödemelerinin ertelenmesi, yatırımı ve istihdama yönelik vergi teşvikleri, sağlık sisteminin acil ihtiyaçlarını ve gelecekte muhtemel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik teşvikler gibi ekonomik sosyal ve mali uygulamalar da dikkat çekmektedir.

Tablo 6. Türkiye ve Seçilmiş AB Ülkeleri Teşvik Uygulamalarının Karşılaştırması

Ülke	İşletmelere Kredi ve Likidite Desteği	Hanelere ve İşini Kaybedenlere Doğrudan Gelir Desteği	İşletme ve Bireylere Yönelik Vergi İndirimleri	Yatırımı Arttırmaya Yönelik Vergi Teşvikleri	İstihdama Yönelik Vergi Teşvikleri	Sağlık Sistemini Desteklemeye Yönelik Teşvikler	Vergi Ödemelerinin Ertelenmesi
Avusturya	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Belçika	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Çekya	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Danimarka	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Finlandiya	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Fransa	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Almanya	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Yunanistan	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Macaristan	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
İtalya	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Hollanda	Var	Yok	Var	Var	Var	Var	Var
Norveç	Var	Yok	Var	Var	Var	Var	Var

Covid-19 Pandemi Sürecinde Uygulamaya Konulan Mali Tedbir ve Teşviklerin Karşılaştırmalı Analizi: Türkiye ve Seçilmiş AB Ülkeleri Karşılaştırması

Polonya	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
Portekiz	Var	Yok	Var	Var	Var	Var	Var
İspanya	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var
İsveç	Var	Yok	Var	Var	Var	Var	Var
İsviçre	Var	Yok	Var	Var	Var	Var	Var
Türkiye	Var	Var	Var	Var	Var	Var	Var

Kaynak: (OECD, 2020a), (OECD, 2020b), (EC, 2020b) (EY, 2020), (IMF, 25 Eylül 2020 (www.bruegel.org, 2 Ağustos 2020), (www.interregeurope.eu, 27 Haziran 2020)'den yararlanılarak yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Avrupa'nın ekonomik güç ve nüfus bakımından lider olan ülkeleri; Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya gibi AB ülkeleri GSYH 'arının yaklaşık %15 ine varan tedbir ve teşvik paketleri açıklamışlardır. Serbest meslek sahibi ve küçük işletmelerin korunması, insanların işten çıkarmaları önlemek için kısa süreli çalışma planlarının ortaya koyulması, sağlık sigortaları ve uzun süreli bakım için ek bütçelerin oluşturulması, hastanelere tıbbi destek, koruyucu donanım alımı, yeni hastane projeleri, belediyeler düzeyinde sosyal yardım çalışmalarının fonlanması, borçlanmalarda kamu teminatlarının ortaya koyulması gibi birçok düzenleme yapılmıştır.

Türkiye'de Covid-19 sürecindeki isteğe bağlı mali destek paketinin 2020 yılı içerisindeki toplam tutarının 573,7 milyar TL, yani GSYİH'nın yüzde 12,8'i olacağını tahmin edilmektedir. Bunun yaklaşık 123 milyar TL'si (GSYİH'nın yüzde 2,7'si) 'bütçe dışı' önlemler şeklinde kullanılmıştır. Temel mali önlemler kapsamında aşağıdaki önlemler ön plana çıkmaktadır (IMF, 25 Eylül 2020);

- Firmalara ve hanelere kredi garantileri (GSYİH'nın yüzde 6,8'i);
- Kamu bankalarının kredi hizmetlerinin ertelenmesi (GSYİH'nın yüzde 1,5'i);
- İşletmeler için vergi ertelenmesi (GSYİH'nın yüzde 1,5'i);
- Kamu bankalarına hisse senedi enjeksiyonları (GSYİH'nın yüzde 0,5'i);
- Kısa vadeli çalışma planı (GSYİH'nın yüzde 0,4'ü).

Türkiye, ilgili ülkeler ile kıyaslandığında ekonomik güç ve nüfus yapısı da göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik korunma ve mali teşvik politikaları bakımından diğer ülkelerden daha dinamik bir yapıda olduğunu söylemek mümkündür. sağlık alanındaki gelişmiş alt yapısı, özellikle halkın bütçe üzerindeki yükü üstlenerek katkı sağladığı, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığı ile yaklaşık altı buçuk milyon kişiye doğrudan gelir desteğinin sağlanması en ciddi üstünlükler olarak görülebilir.

Sonuç

Covid-19 salgını Çin’de başladığı ilk günden itibaren tüm ülkeler tarafından Çin’e mahsus bir salgın olarak görülmüş ve diğer dünya ülkeleri bu salgına karşı önceden tedbir alma konusunda gevşek davranmışlardır. Günümüz itibari ile dünyada genelinde yaklaşık 50 milyon vaka yaklaşık bir milyon üç yüz bin can kaybı yaşanmış ve milyonlarca dolar korunma tedbirleri kapsamında devlet bütçelerinden kaynak aktarılmıştır. Sürecin başından beri AB kurumsal olarak Covid-19 salgınına önlem alıcı faaliyetleri koordine etmede zayıf kalması, insan hareketliliğine kısıtlama getirmede geç kalınması gibi bir dizi tedbirsizlik, salgının hızlı bir şekilde yayılmasına sebep olmuştur. Bu durum uluslararası işbirliği sağlanmasında yetersiz kalan Dünya Sağlık Örgütü başta olmak üzere, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi kurumsal yapıların eleştirilmesini de beraberinde getirmiştir.

Türkiye’nin krizi başından itibaren dünya kamuoyunu en doğru şekilde ve zamanında bilgilendirmiş, doğru adımlar atarak önemli bir kriz yönetimi sergilemiştir. Ülkenin genç ve dinamik bir nüfusa sahip olması, demografik yapısı, tedbir kapsamındaki kanun ve düzenlemelere uyum sağlamada toplumun genelinin dikkatli olması gibi özellikler de sürecin yönetimini kolaylaştırmıştır.

Seçilmiş AB ülkeleri ve Türkiye de uygulanan tüm tedbirlere bir bütün olarak bakıldığında bugüne kadar alınmış olan ekonomik sosyal ve mali önlemler korunmacı bir politikayı yansıtmaktadır. Bundan sonraki süreçte ciddi anlamda gelir kaybı yaşayan işletmelerin ayakta kalabilmeleri için daha fazla kamu teşviklerinden faydalanmaları, yeni istihdam alanlarının oluşturulması ve toplumsal motivasyonun artırılması gerekecektir. Özellikle Karantina sürecinde ön plana çıkan dijital iş yaşamının bundan sonraki süreçte daha fazla talep edileceği yönündedir. Bu kapsamda iş yaşamını geliştirecek teşviklerin de artırılması ekonomiye katkı sağlayacaktır.

Covid-19 salgınının süreç içerisindeki etkileri göz önüne alındığında, küçük esnaflar, KOBİ’ler likidite sorunlarına en fazla maruz kalanlar grupları içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu nedenle küçük ve orta ölçekli işletmelere yönelik üretim arttırıcı ve istihdamı koruyucu tedbir ve teşvik uygulamaları gelir dağılımını koruyucu bir rol üstlenecektir. Diğer yandan işletmelere ve girişimcilere proje bazlı hibe ve faizsiz borç desteği verilerek üretim ve istihdama katkı sağlanabilir. KOBİ’lere yönelik olarak mali ve teknik Ar-Ge Desteklerinin genişletilmesi ile muhtemel krizlere karşı işletmelerin güçlenmesi sağlanabilir. Özellikle Covid-19’dan etkilenen sektörlere yönelik olarak vergi indirim ve muafiyetlerinin sürdürülmesi de sektörel dayanıklılığı arttıracaktır. Kamu Kurumları-Üniversiteler-Sivil Toplum Kuruluşları işbirliklerinin arttırılması için proje destekleri arttırılabilir. Bu kapsamda salgın hastalıklar ile

mücadele ve korunma konusunda ülkenin hareket kabiliyetini ve hızını arttırabilecek, “*Salgın Hastalıkları ile Mücadele ve Salgın Hastalıklardan Korunma Fonu*” isimli bir yapı oluşturulabilir.

Sonuç olarak Covid-19 salgını ile Dünya ekonomisinde ciddi bir dönüşüm yaşanacağını ve kamu ekonomisinin piyasalarda daha etkin olabileceğini söylemek mümkündür. Teknoloji düzeyi ve katma değeri yüksek malların üretimine yol açacak teşviklerin hayata geçirilmesi hem ileri teknoloji ürünlerinin ihracının artmasını, hem de dijital sistemlerin geliştirilmesini beraberinde getirecektir. Dolayısı ile bu teşvikler ile ekonomiye, kamu ekonomisine ve genel halk sağlığına yönelik dijital güvenlik politikalarının daha etkin hayata geçirilmesini sağlayacaktır. Bu süreç içerisinde Bakanlığın açıklamış olduğu “*1 Milyon Yazılımcı Projesi*”, istihdam politikaları, sosyal politika teşvikleri, bilim ve inovasyon teşvikleri bakımından, AB ülkelerine kıyasla ön plana çıkmaktadır.

Sürecin ülkelere göstermiş olduğu eksikliklerini ve güvenliklerini temin etmek amaçlı güçlü bir sağlık sistemi inşa etme, gıda güvenliğini sağlama, tarım ve stratejik gıda ürünlerin üretiminin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması gibi alanlarda da kamu teşviklerinin artacağı söylenebilir. Diğer yandan ülkelerin ulusal güvenliklerini korumaya yönelik *muhtemel biyolojik* saldırılara karşı, aşı, koruyucu donanım, iklimlendirme teknolojilerinin geliştirilmesi ve bunların finansmanının sağlanması için ARGE teşviklerinin artacağı da söylenebilir.

Son olarak özellikle Türkiye'nin nüfus ve ekonomi kapasitesi çerçevesinde Covid-19 Salgınında maliye politikası çerçevesinde mali *teşvik ve tedbirler* açısından ideal bir yaklaşım ortaya koyduğu görülmektedir. Özellikle Sağlık, bilim ve inovasyon, sosyal politikalar ve bağlı stratejileri hayata geçirmede uygulanan mali teşvik ve tedbirler konusunda uçtan uca süreç yönetiminin diğer AB ülkelerine kıyasla başarılı bir şekilde yürütüldüğünü söylemek mümkündür.

Covid-19 ile mücadele kapsamında uygulamaya konulan mali tedbirler ve teşvik uygulamalarının hedeflenen amaca ulaşmadaki etkinliklerinin de araştırılması önemlilik arz etmektedir. Bu tedbirlerin etkinliğinin incelenmesi gerek mevcut tedbirlerin iyileştirilmesi, gerekse bundan sonraki süreçte alınması muhtemel tedbirlerin tespit edilmesinde politika yapıcılara katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Akça, Haşim. “Devlet Müdahalesinin Başarısızlığı Üzerine Bir Değerlendirme”. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 20 (2011), 179-190.
- Altay, Asuman - Karabulut, Şahin. “Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Yatırımlara Sağlanan Mali Teşviklerin Değerlendirilmesi”. Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4/4 (2017), 189-202.
- ATSO, Covid-19 Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi 2020. Erişim:18 Haziran 2020. <http://www.atso.org.tr/yukleme/dosya/079d5132c9afb2964487ac5b88c10513.pdf>.
- Baldwin, Richard. - Weder di Mauro, Beatrice. Economics in the Time of COVID-19, London, UK: CEPR Press. 2020. Erişim:18 Haziran 2020. <https://cepr.org/sites/default/files/news/COVID-19.pdf>.
- Blanchard, Olivier. - Pisani, Jean. “Monetisation: Do not panic”. <https://voxeu.org>. Erişim:18 Temmuz 2020. <https://voxeu.org/article/monetisation-do-not-panic>.
- Candan, Güzide Tatar. - Yurdadoğ, Volkan. “Türkiye’de Maliye Politikası Aracı Olarak Teşvik Politikaları”. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 27/1 (2017), 154-177.
- DBSAM, Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi, Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler. Ankara: SAM Yayınları, 2020. Erişim:19 Haziran 2020. <http://sam.gov.tr/covid-19-sonras%C4%B1-kuresel-sistem-eski-sorunlar-yeni-trendler.tr.mfa#>.
- Doğanalp, Nihat. “Türkiye’de Teşvik Uygulamalarının İstihdama Katkısı: Seçilmiş İller Üzerine Bir Panel Veri Analizi”. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi 17/ (2019), 1285-1293.
- EC, European Commission, “Policy Measures Taken Against The Spread and Impact of The Coronavirus ”. 2020b. Erişim:14 Eylül 2020. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/coronavirus-policy-measures-6-april_en_1.pdf.
- EC, European Commission, 2020a. https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_1496. Erişim: 18 Eylül 2020.
- ECB, European Central Bank. “ECB announces €750 billion Pandemic Emergency Purchase Programme(PEPP)”. Erişim:30 Nisan. 2020. https://www.ecb.europa.eu/press/pr/date/2020/html/ecb.pr200318_1~3949d6f266.en.html.
- EY, EY Türkiye Kamu Sektörü Danışmanlık Hizmetleri. “Hükümetlerin Büyük Sınavı: 19 Ülkede COVID-19 Destek Paketleri”. Erişim:30 Mayıs 2020. https://www.ey.com/tr_tr/covid-19/yayinlar-ve-raporlar/19-ulkede-covid-19-destek-paketleri.
- Galí, Jordi. (2020), “Helicopter Money: The Time Is Now”. <https://voxeu.org/article/helicopter-money-time-now>. Erişim:20 Haziran 2020.

Hansen, Elsa - Day, Troy. Optimal Control Of Epidemics with Limited Resources. Journal of Mathematical Biology, 62/ (2011), 423–451.

IMF, International Monetary Fund “Policy Responses To Covid-19”. Erişim:25 Ağustos 2020. <https://www.imf.org/en/Topics/imf-and-covid19/Policy-Responses-to-COVID-19#T>.

İSO, İstanbul Sanayi Odası. “Devlet Destekleri ve Teşvikler”. İstanbul: Uniprint Basım Sanayi ve Ticaret A.Ş., 2018. Erişim:25 Ağustos 2020. <http://www.iso.org.tr/sites/1/upload/files/ISO-Devlet-Destekleri-8819.pdf>.

Koç, Neslihan. “Türkiye’de Bölgesel Mali Teşvik Uygulamaları”. Türkiye’de Mali Teşvik Sistemi ve Uygulamaları. Ed. Mustafa Taytak - Mahmut Ünsal Şaşmaz. 107-130. Ankara: Ekin Yayınevi, 2019.

KPMG, kpmg.com. “COVID -19 Global Tax Developments Summary”. Erişim:16 Mayıs 2020. <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/us/pdf/2020/03/covid-19-tax-developments-summary.pdf?fr>.

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development , “ Covid -19 And Fiscal Relations Across Levels Of Government”. Erişim:20 Eylül 2020b. <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/covid-19-and-fiscal-relations-across-levels-of-government-ab438b9f/>

OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. “Tax And Fiscal Policies Central to Governments’ Responses to Covid-19 Crisis”. Erişim:15 Mayıs 2020a). <http://www.oecd.org/coronavirus/en/>.

OPMN, Office of the Prime Minister Norway. “Norway supports efforts to combat coronavirus (Covid-19) outbreak”. Erişim:13 Mayıs 2020. <https://www.regjeringen.no/en/aktuelt/norway-supports-efforts-to-combat-coronavirus-covid-19-outbreak/id2690617/>.

PWC, <https://www.pwc.com.tr>, “Covid - 19 Kapsamında Dünyada ve Türkiye’de Alınan Vergi Önlemleri”. Erişim:18.05.2020.

Resmi Gazete. “7256 Sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”. Erişim:24.11.2020. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/11/20201117-1.htm>.

Savaşan, Fatih. *Kamu Ekonomisi*. Trabzon: Celepler Matbaacılık, 2012.

SESAM, “Türkiye’de COVID-19’la Mücadelede Alınan Kamu Maliyesi Tedbirlerinin Değerlendirilmesi 2020”. Erişim:24 Eylül 2020. <http://sesam.sakarya.edu.tr/tr/duyuru/goster/91540/turkiye-de-covid-19-la-mucadelede-alinan-kamu-maliyesi-tedbirlerinin-degerlendirilmesi>.

Şen, Hüseyin - Sağbaş, İsa. Vergi Teorisi ve Politikası. Ankara: Kalkan Matbaacılık, 2016.

T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. “Sosyal Koruma Kalkanı Programı”. Erişim:28.10.2020. <https://bizbizeyeriz.gov.tr> .

- T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ,“Covid-19 İle Mücadele Kapsamında Atılan Adımlar”. Erişim:7 Ekim 2020. <https://www.sanayi.gov.tr/covid-19/destek-ve-tesvikler#teknoyatirim-destek-programi>.
- TCMB, T.C. Merkez Bankası. “Koronavirüsün Ekonomik ve Finansal Etkilerine Karşı Alınan Tedbirler”. Erişim:17 Haziran 2020. tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Duyurular/Koronavirus.
- TOBB, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği. “İş Dünyası Corona Virüs İçin Ekonomik Tedbirler”. Erişim:24 Ekim 2020. <https://tobb.org.tr/Sayfalar/20200323-covid-destegi.php>.
- Tuomi, K., “Review of Investment Incentives Best Practice in Attracting Investment”. International Growth Center. Erişim 11 Eylül 2020. <https://www.theigc.org/wp-content/uploads/2012/06/Tuomi-2012-Working-Paper.pdf>.
- TÜBA, Türkiye Bilimler Akademisi. “Covid-19 Pandemi Değerlendirme Raporu 2020”. Ankara. Erişim:30 Haziran 2020. <http://www.tuba.gov.tr/files/images/2020/kovidraporu/Covid-19%20Raporu-Final%2B.pdf>.
- WB, World Bank. “From Panic and Neglect to Investing in Health Security: Financing Pandemic Preparedness at a National Level”. Erişim:13 Eylül 2020. (<https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports>).
- WB, World Bank. “World Bank Support will Help Turkey’s Health System Better Respond to COVID-19 Pandemic”. Erişim:20 Nisan 2020. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2020/04/24/world-bank-support-will-help-turkeys-health-system-better-respond-to-covid-19-pandemic>.
- WHO, World Health Organization. “Coronavirus Disease (COVID-19) Dashboard”. Erişim:9 Aralık 2020. <https://covid19.who.int/>.
- www.bruegel.org. “The Fiscal Response to The Economic Fallout from The Coronavirus”. Erişim:02 Ağustos 2020. <https://www.bruegel.org/publications/datasets/covid-national-dataset/>.
- www.interregeurope.eu, “Portuguese Measures For Smes Under Covid-19”. Erişim 27 Haziran 2020. <https://www.interregeurope.eu/intra/news/news-article/8259/portuguese-measures-for-smes-under-covid-19/>.